

Barbara Baarsma

Nederland voedselparadijs

Kansen voor korte ketens

UITGEVERIJ PLUIM
AMSTERDAM/ANTWERPEN

Eerste druk, augustus 2020

© Barbara Baarsma

Omslagontwerp Michel van Duyvenbode
Typografie binnenwerk Perfect Service
Productiebegeleiding Tim Beijer
Drukkerij Wilco, Amersfoort

ISBN 978 90 830 8007 9

NUR 780

www.uitgeverijpluim.nl

Inhoudsopgave

Voorwoord	7
1. Nederland is een voedselparadijs	9
2. Veel voedselkilometers	14
3. Nederland is een agrarische grootmacht	20
4. Nadelen van lange internationale voedselketens	28
5. Korte voedselketens beperken voedselkilometers en faciliteren kringlooplandbouw	37
6. Korte voedselketens ondersteunen het verdienvermogen van boeren	44
7. Korte voedselketens maken ons voedselsysteem robuuster	51
8. Effect van de coronacrisis op korte voedselketens	56
9. Eet meer uit korte ketens	72
Bronnen	72
Over de auteur	77

Voorwoord

In dit boek gaan we op reis. We beginnen ver weg in Brazilië, om uiteindelijk dichtbij te eindigen, in de Amsterdamse wijk Nieuw-West. Het is de reis die ik zelf aflegde waardoor ik inzag dat korte, regionale voedselketens een waardevolle aanvulling zijn op ons huidige voedselsysteem. Het huidige systeem is grotendeels gebaseerd op lange, internationale voedselketens. Die hebben ons de afgelopen decennia veel gebracht maar stuiten nu op ecologische, economische en maatschappelijke grenzen.

Het goede nieuws is dat we veel vers voedsel binnen handbereik hebben. En hoe cru dat ook klinkt: de crisis als gevolg van de coronapandemie heeft de beweging naar korte voedselketens versneld. Toen hamsterende consumenten misgrepen in het winkelschap op zoek naar hun favoriete producten gingen zij bewuster nadenken over de herkomst van hun voedsel. Velen waren verast over wat er in hun eigen regio te krijgen is. Sommigen fietsten eens naar de boerderijwinkel en zagen met eigen ogen waar het voedsel vandaan komt.

Om ons eten ook na de coronacrisis via een korte keten op ons bord te krijgen is een systeemverandering nodig. De Nederlandse landbouw en het voedselsysteem hebben eerder een grote verandering doorgemaakt. Onder het motto ‘nooit meer honger’ transformeerde de Neder-

landse landbouwsector na de Tweede Wereldoorlog in slechts enkele decennia tot een innovatieve en productieve koploper.

Maar met de oplossing van gisteren zaaiden we ook het probleem van morgen. Want dat efficiënte en productieve voedselsysteem dat we nodig hadden draagt bij aan de opwarming van de aarde, doet een groot beroep op onze bodems en watervoorraad en gaat ten koste van biodiversiteit. Er is wederom een transitie nodig, naar kringlooplandbouw. Nederland en de agrarische sector hebben eerder laten zien dat ze een grote transitie aankunnen en daarom ben ik ervan overtuigd dat het ook nu kan. Korte ketens zijn een katalysator van de transitie naar kringlooplandbouw. Daarom roep ik in dit boek op om meer in de korte ketens te produceren en te eten.

Gaat u mee op reis?

Barbara Baarsma
Amsterdam, 16 juli 2020

1.

Nederland is een voedselparadijs

Het is 2018 en ik sta aan de rand van een onmetelijk grote sojaplantage. Zo ver ik kan kijken zie ik sojaplanten. Het is erg warm, de zon brandt. Ik ben voor Rabobank in Brazilië en bezoek een klant, sojaboer Roberto. Als we praten over de milieueffecten van sojateelt in Brazilië vraagt hij me waar ik eigenlijk woon. Dan spreekt hij de voor mij onvergetelijke woorden: ‘O, kom je uit Amsterdam? Dat is fantastisch, want die stad wordt omringd door het meest gevarieerde agrarische productiegebied ter wereld. Jullie zouden zelfvoorzienend kunnen zijn als jullie geen mango’s, rijst en chocola aten.’

Het is waar. Amsterdammers wonen in een voedselparadijs, Nederlanders wonen in een voedselparadijs, maar we realiseren ons dat vaak niet. Ook ik moest er ver voor reizen om te zien wat ik van dichtbij niet zag.

Inwoners van gebieden zonder landbouw of gebieden met monocultuur, zoals in stukken van Brazilië en de Verenigde Staten, wonen in een voedselwoestijn (box 1). Er is alleen lokaal geproduceerde soja, suiker of maïs te krijgen en al het verse eten moet van ver komen en is duur. Sterk bewerkt voedsel en fastfood is dan wat de betaalbare pot schaft.

Voor *Trouw* schreef Seije Slager in 2019 een reportage over de oprukkende voedselwoestijn in de Verenigde Sta-

ten. Een kapper vertelt hoe hij een halfuur met de auto moet rijden om tomaten of sinaasappels te kopen. In de buurt zijn er alleen zogeheten *dollar stores*. Slager beschrijft die als discountzaken waar voorverpakte levensmiddelen tegen dumprijzen over de toonbank gaan. Verse groente, vruchten, brood, zuivel en vlees zijn er niet te krijgen.

Ik herken dat zelf ook. In 2006 was ik met mijn gezin in Orlando. Ja, inderdaad vanwege die pretparken daar. Niet alleen was de dichtheid aan pretparken voor mij te veel van het goede, maar ook de afwezigheid van vers voedsel was schokkend. In deze grote stad was geen onbewerkt vers voedsel te krijgen. Brood in de supermarkt was vezelloos en te zout, yoghurt sterk gezoet en vruchten waren verwerkt in calorierijke shakes.

In Nederland hebben we vers voedsel in overvloed: aardappels, melk, groenten. De dichtheid aan winkels om vers eten te kopen is veel groter dan in landen als de Verenigde Staten en Brazilië, mede doordat Nederland een hogere bevolkingsdichtheid kent. Toch kan ook in Nederland een kortere voedselketen helpen om minder bewerkt en meer vers voedsel in de winkelschappen te krijgen.

Omstreeks de tijd dat ik in Brazilië aan de rand van de onmetelijk grote sojaplantage van Roberto stond, publiceerde minister Schouten van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit vlak voor Prinsjesdag 2018 haar visie 'Landbouw, natuur en voedsel: waardevol en verbonden'. De inzet van het kabinet is dat kringlopen van grondstoffen en hulpbronnen in 2030 op een zo laag mogelijk schaalniveau – van lokaal, regionaal, nationaal tot internationaal – zijn gesloten en dat Nederland koploper is in

kringlooplandbouw. In juni 2019 kwam de minister met een realisatieplan voor kringlooplandbouw. In de tussentijd had ze een Taskforce ingesteld om na te denken over wat nodig is om van kringlooplandbouw een rendabel verdienmodel te maken voor boeren. Als lid van deze Taskforce Verdienvermogen Kringlooplandbouw raakte ik er nog meer van overtuigd dat korte voedselketens onderdeel zijn van de oplossing om de landbouw te verduurzamen (box 2 voor de definities van kringlooplandbouw en korte voedselketens).

Box 1: Voedselwoestijnen in de literatuur

De term voedselwoestijnen werd voor het eerst gebruikt in de jaren negentig in Schotland en Engeland, om gebieden aan te duiden die worden gekenmerkt door relatief slechte toegang tot gezond en betaalbaar voedsel. Die slechte toegang kan bijdragen aan sociale verschillen in voeding en voedingsgerelateerde gezondheidresultaten, zoals hart- en vaatziekten en obesitas.

Het begrip voedselwoestijn is niet vastomlijnd. Het Amerikaanse ministerie van Landbouw omschrijft voedselwoestijnen als ‘parts of the country vapid of fresh fruit, vegetables, and other healthful whole foods, usually found in impoverished areas. This is largely due to a lack of grocery stores, farmers’ markets, and healthy food providers.’

Wie meer wil lezen over voedselwoestijnen verwijs ik naar: Santiago et al. (2018) en Donkers & Van Vijfeijken (2016).

Box 2: Definities van twee centrale begrippen in dit boek: kringlooplandbouw en korte voedselketens

In de beleidsdocumenten LNV wordt kringlooplandbouw als volgt omschreven (2018, pp. 21-22). In een stelsel van kringlooplandbouw gebruiken akkerbouw, veehouderij en tuinbouw in de eerste plaats grondstoffen uit elkaars ketens en reststromen uit de voedingsmiddelenindustrie en voedingsketens. Die circulaire ketens kunnen verschillend zijn ingericht: binnen een bedrijf, een regio, Nederland of internationaal. Het motto is: lokaal wat kan, regionaal of internationaal wat moet. Resten uit de agrarische sector en de voedselketen (gewasresten, voedselresten, procesafval, mest, compost) worden opnieuw benut of verwerkt tot nieuwe (hulp)producten. Kringloopbedrijven verbruiken zo min mogelijk energie en gebruiken zo veel mogelijk hernieuwbare energie.

Vee wordt in de eerste plaats gevoed met gras, voedergrassen of gewasresten van het eigen bedrijf of uit de directe omgeving en resten uit de voedingsindustrie. Bij het bodembeheer wordt toegewerkt naar het toepassen van bewerkte dierlijke mest en steeds minder kunstmest. De bodem vormt de basis van kringlooplandbouw. Een goede bodemkwaliteit vraagt een evenwichtig en verantwoord gebruik van mest en gewasbeschermingsmiddelen, uitgekiende bouwplannen en bewerking met machines die afgestemd zijn op het draagvermogen van de bodem.

De Europese Unie omschrijft in Verordening nr. 1305/2013 van 17 december 2013, die gaat over steun voor plattelandsontwikkeling, een korte voedselketen als een toeleveringsketen bestaande uit een beperkt aantal marktdeelnemers die streven naar samenwerking, plaatselijke economische ontwikkeling en nauwe geografische en sociale betrekkingen tussen producenten, verwerkers en consumenten.

Over de auteur

Barbara Baarsma is sinds 1 januari 2019 directievoorzitter van Rabobank Amsterdam. Van 2016 tot 2019 was zij directeur Kennisontwikkeling bij Rabobank en eindverantwoordelijk voor RaboResearch. In die hoedanigheid heeft zij een Rabobank-brede kennisagenda en de inrichting van de kennisorganisatie ontwikkeld.

Naast haar werk bij Rabobank is Barbara Baarsma hoogleraar toegepaste economie aan de Universiteit van Amsterdam. Ook is zij voorzitter van de Bankraad van DNB en lid van de Monitoring Commissie Corporate Gover-

nance, het Nederlands Comité voor Ondernemerschap en de Raad van Advies van de Taskforce Korte Ketens. Verder is ze lid van de Jury Nationaal Icoon, het bestuur van de Stichting Alzheimer en de Raad van Advies DNB Academie. Van april 2012 tot en de zomer van 2019 was zij Kroonlid bij de Sociaal Economische Raad (SER).

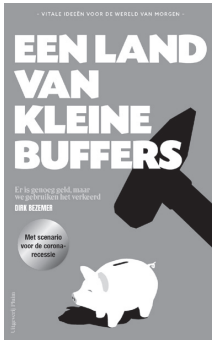
Voor haar overstap naar Rabobank was zij directeur van SEO Economisch Onderzoek en vervulde zij verschillende nevenfuncties. Tot aan haar overstap was zij lid van de Raad van Commissarissen van Loyalis NV, Espria en Aon Groep Nederland, lid van het bestuur van de Stichting Preferente Aandelen Kas Bank en lid van de Advisory Board Responsible Investment bij PGGM. Daarvoor was zij commissaris/intern toezichthouder bij Woonzorg, St. Elisabeth Twee Steden Ziekenhuis, BNN, en lid van de auditcommissie van FNV Bondgenoten.

Zij is regelmatig gevraagd om in commissies mee te denken over beleidsproblemen voor ministers. Zo was zij voorzitter van de door minister van VWS ingestelde commissie Macrobeheersinstrument in de medisch-specialistische zorg en was zij dat eerder van de commissie Verticale integratie in de zorg. Ook was zij lid van onder meer de visitatiecommissie Landelijke Publieke Omroep, de Commissie Structuur Nederlandse banken, de Commissie Dienstverlening aan huis, de Commissie Speelveldtoets en de Taskforce Verdienvermogen Kringlooplandbouw.

Wil je meer lezen over de wereld van morgen?

In de serie 'Vitale ideeën voor de wereld van morgen' denken denkers van vandaag over de wereld van morgen. Over levensnoodzakelijke vraagstukken en onderwerpen, telkens met het uitgangspunt: hoe willen we dat de wereld er morgen uitziet, en wat moeten we daarvoor doen?

Reeds in deze serie verschenen:

www.uitgeverijpluim.nl